

Вочевидь, що лише за умови активної взаємодії суду, арбітражного керуючого та сторін процесу можливо досягти справедливого розподілу ризиків, спричинених війною, та забезпечити стійкість економічної системи України.

Список використаних джерел:

1. Банкрутство під час війни: практичні аспекти процедури / Юридична компанія GOLAW. URL: <https://surl.li/gmtkwm> (дата звернення 06.05.2026).
2. Огляд правових позицій Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справах про банкрутство. URL: <https://surl.lu/ezpdfi> (дата звернення 06.05.2026).

КОВАЛЬОВА Катерина Андріївна,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та соціального менеджменту

Донецький державний університет внутрішніх справ,

м. Донецьк

Науковий керівник:

БОНДАРЕНКО Ольга Олегівна,

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Донецький державний університет внутрішніх справ,

м. Донецьк

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Запровадження воєнного стану в Україні стало безпрецедентним викликом для всієї системи правосуддя, зокрема для цивільного судочинства. В умовах збройної агресії, тимчасової окупації окремих територій, масового переміщення населення та руйнування інфраструктури виникла необхідність адаптації судових процедур до надзвичайних обставин, не порушуючи при цьому базових принципів верховенства права та доступу до правосуддя.

Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, однак право на судовий захист залишається гарантованим. Цивільне судочинство в цих умовах здійснюється з урахуванням принципу пропорційності, коли обмеження застосовуються лише в обсязі, необхідному для забезпечення безпеки та захисту життя і здоров'я людей.

Однією з ключових особливостей цивільного судочинства під час воєнного стану є обмежений доступ до судів. Через бойові дії та окупацію частина судів припинила роботу або була евакуйована, що ускладнило для учасників процесу фізичну участь у засіданнях і подання документів традиційним способом [4, с.313].

У період дії воєнного стану, згідно зі статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», здійснення повноважень судами не підлягає

припиненню. Водночас частина друга статті 26 цього Закону встановлює заборону на скорочення або прискорення будь-яких форм судочинства [1, с. 91].

У зв'язку з цим особливого значення набув перерозподіл територіальної підсудності цивільних справ: провадження судів, які не можуть здійснювати правосуддя, передаються до інших судів, що забезпечує безперервність розгляду, але водночас може спричинити перевантаження та збільшення строків розгляду справ.

Попри наявність окремих законодавчих ініціатив, регулювання цивільного судочинства в умовах воєнного стану залишається фрагментарним і потребує подальшого наукового та нормативного доопрацювання. Відповідно до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у разі неможливості здійснення правосуддя судом під час воєнного стану територіальна підсудність справ може бути змінена за рішенням Вищої ради правосуддя [2, с.140].

Унаслідок зміни територіальної підсудності судів через окупацію або руйнування виникла проблема втрачених судових проваджень, що унеможливило отримання громадянами копій судових рішень і матеріалів справ. У таких випадках заінтересована особа може звернутися до суду із заявою про відновлення втраченого провадження [3, с.87].

Згідно з розділом X Цивільного процесуального Кодексу України, втрачене завершене або закрите провадження підлягає відновленню, а у разі втрати матеріалів незавершеної справи подається новий позов із зазначенням факту втрати та номера справи в ЄДРСР; відмова у відкритті провадження з підстав наявності аналогічної справи не допускається. [3, с.88].

Відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд цивільних справ, що реалізується через гарантії доступу до суду, безсторонності суду, рівності сторін, змагальності та публічності процесу, а також обов'язковості виконання судових рішень. Право на доступ до суду, закріплене у ст. 24 Конституції України та ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України і, згідно з позицією Конституційного Суду України, що охоплює можливість ініціювати судовий розгляд і брати участь у ньому, в умовах воєнного стану забезпечується, зокрема, через використання відеоконференцій у межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), що дозволяє подавати процесуальні документи, зокрема заяви, апеляційні та касаційні скарги, в електронній формі, а цифровізація судочинства виступає не лише технічним, а й концептуальним кроком у забезпеченні принципу доступу до правосуддя [4, с.313].

Воєнний стан вплинув на категорії цивільних справ, що розглядаються судами. Зросла кількість спорів щодо відшкодування шкоди, захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб, виконання договорів у зв'язку з форс-мажором, а також сімейних і житлових спорів. Це зумовлює необхідність врахування судами не лише норм права, а й соціальних наслідків війни.

У наукових колах обґрунтовується необхідність подальшого вдосконалення процесуального законодавства шляхом виділення в Цивільному процесуальному Кодексі України окремого розділу, що регулював би здійснення проваджень у воєнний час, зокрема позовного, наказового та окремого. Такі зміни спрямовані на більш чітке

врегулювання процесуальних норм для ефективного захисту та відновлення порушених прав і обов'язків учасників цивільних правовідносин [2, с.142].

Отже, цивільне судочинство під час воєнного стану характеризується поєднанням традиційних процесуальних принципів із вимушеними адаптаційними механізмами. Основним завданням судів у цей період є забезпечення балансу між безпековими потребами держави та необхідністю захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Досвід здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану має бути використаний як основа для подальшого вдосконалення процесуального законодавства та підвищення стійкості судової системи до кризових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Смишляєва А., Ткачук А. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Сімдесят перші економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. 2022. С. 90–93. URL: https://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1674214064.pdf#page=90
2. Парасюк В.М., Романина М.І. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану в Україні. Integration of new technologies into science to improve research Proceedings of the XXIV International Scientific and Practical Conference. 2025. С. 140–143. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/26614/1/INTEGRATION-OF-NEW-TECHNOLOGIES-INTO-SCIENCE-TO-IMPROVE-RESEARCH.pdf#page=141>
3. Резворович К.Р., Щербіна Д.В. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. «Молодий вчений». №2. С. 87–88. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5759/5635>
4. Майка М., Гайда М., Пузряк Х. Особливості реалізації права на справедливий суд у цивільному процесі. Дев'яносто треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції. С. 64–67. URL: https://www.lsej.org.ua/11_2025/11_2025.pdf#page=312
5. Актуальні проблеми забезпечення ефективного цивільного судочинства в умовах воєнного стану / Р. Чорнолуцький та ін. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. №11. С. 312–314. URL: https://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1743599794.pdf#page=64